MIRCEA

ANGHELESCU

„Textul şi realitatea"

O idee întrucîtva deosebită de aceea tradiţională are despre istoria literară Mircea Anghelescu. în articolul introductiv şi titular din recenta lui carte ***(Textul şi realitatea,*** Editura *Eminescu),* după ce distinge pe istoricul literar de cititor şi de critic *(„care caută în operă raţiunea ei interioară, ca şi explicaţiile plăcerii noastre de a citi"),* el scrie: *„... Istoricul literar trebuie să reconstituie întîi valoarea ei (a operei) în epocă, semnificaţia ei iniţială, aşa cum dicţionarul ne oferă etimologia cuvîntului şi sensurile sale arhaice, pentru a le putea face mai clare şi mai palpabile pe cele de astăzi".* Nu producerea de documente ori de informaţii necunoscute este scopul adevăratei istorii literare (care totuşi nu se poate lipsi de ele), ci privirea „de sus", de la acel nivel general *„de la care totul trebuie să capete un sens".* în spiritul cel mai nou al disciplinei pe plan mondial, Mircea Anghelescu arată în ce constă această abordare: *„în literatură, sistemul nu poate fi absent. El poate fi doar difuz, neexplicit, şi este rostul criticului de a-l defini, sau măcar de a căuta să-l definească. A-l explica istoric, a-l aduce la posibilitatea noastră de înţelegere, încadrîndu-l în structurile mai cuprinzătoare ale genului, ale locului şi ale timpului său ar trebui să fie rostul istoricului literar, al cărui efort se îndreaptă nu doar despre reconstituirea atmosferei şi a condiţiilor care l-au format pe scriitor, a istoriei sale deci, dar şi spre reconstituirea unui model al vremii înseşi, al atmosferei şi condiţiilor care i-au generat opera prin intermediul personalităţii sale: domeniu de intersecţie cu istoria mentalităţilor, cu structurile colective, eu sociologia receptării"* (p. 11). Noţiunile cheie sînt aici *model* (în locul reconstituirii clasice) şi *indisciplinaritatea domeniului* (care propune istoriei literare un alt obiect decît acela tradiţional admis). Chestiunea ca atare ar merita singură o recenzie, mai ales că la noi au lipsit în ultima vreme teoretizările pe această temă şi, cum am arătat şi altădată, istoria literară a ajuns să-şi escamoteze obiectul după ce s-a generalizat, împotriva pozitivismului, teza călinesciană a istoriei-critică. îi atrag atenţia lui Adrian Marino asupra problemei, de n-o va fi remarcat deja, mai potrivită cu o critică a ideilor literare, şi mă întorc la conţinutul cărţii lui Mircea Anghelescu. Articolele pe care le găsim în ea nu sînt totdeauna ilustrarea poziţiei de principiu exprimate în introducere şi nu ne oferă promisele modele în care istoria literară, istoria mentalităţilor şi sociologia receptării să se

întîlnească în chip fericit. Li se întîmplă mai des să rămînă la abordarea trecutului literar din .unghi factual sau să ne ofere interpretări
. interesante mai mult sub raport critic. Dar ele sînt, majoritatea, originale şi au, dată fiind evidenta competenţă a autorului în literatura secolului XIX, o incontestabilă utilitate. Se citesc cu plăcere chiar şi de către nespecialist, căci nu abuzează de „aparat" (înlăturat uneori cu intenţie, după ce, La tipărirea în revistă el exista) şi sînt destul de bine scrise. Unele subiecte sînt şi în sine captivante, excitîndu-ne curiozitatea.

Despre Daniil Scavinschi, cititorul obişnuit ştie eventual că a fost evocat de Eminescu în ***Epigonii*** *(„Daniil cel trist şi mic")* şi, poate, încă, faptul că Negruzzi i-a consacrat una din amuzantele lui proze din ***Negru pe alb.*** Mircea Anghelescu redeschide dosarul poetului şi traducătorului, pe o bază documentară mai bogată, începînd prin a pune sub seninul întrebării imaginea lăsată de Negruzzi, pe care majoritatea comentatorilor ulteriori au luat-o de bună. O primă constatare (biografică) ar fi chiar acea că Scavinschi n-a fost ipohondrul înfăţişat de Negruzzi, ci cu adevărat un. bolnav (lues şi tuberculoză, bolile veacului romantic), cum rezultă din scrisori şi din... traduceri, în care morbiditatea e izbitoare, în al doilea rînd, reproducîndu-i poeziile, Negruzzi le-a redus şi le-a rezumat. Un manuscris autograf ne permite să le citim acum în întregime şi să vedem că lectura confratelui mai tînăr din secolul trecut a fost tendenţioasă. Părerea lui Mircea Anghelescu este că Scavinschi stăpînea bine limba (atît cea română, cît şi cea franceză, cînd a tradus) şi că, fără a fi un inovator ori măcar un romantic deplin, avea o mare „fluentă a versului" şi o „îndemînare" deopotrivă de notabilă în a
" conduce „perioadele ample", în care pot fi observate „imagini cu adevărat poetice şi unele îmbinări fericite de cuvinte din care unele sună chiar preeminescian" (p. 25). In fine, ***Călătoria dumisale hatmanului Contantin Paladi la feredeile Borsăcului,*** poema capitală a unui Scavinschi, este recitită de Mircea Anghelescu într-o cheie diferită de a ist,ori.cilor anteriori şi anume într-una parodic-umoristică. Am recitit eu însumi nu de mult ***Călătoria*** şi cred că Mircea Anghelescu are dreptate să nu descopere în ea romantism (cum a făcut Călinescu), ci proiecţia burlescă, de tip Regnard (din care Scavinschi a tradus), a antichităţii.

Cam aşa se desfăşoară şi alte „scenarii" din cartea lui Mircea Anghelescu: redescoperire a „adevărului" textului (Călinescu şi Piru n-au remarcat de pildă că poetul-călător al lui Scavinschi nu se întinde „subt un abur" din raţiuni de contemplaţie romanţioasă şi oţioasă, ci ca

să tragă o duşcă dintr-o „bachică aghiazmă" numită glumeţ *„nectarul ce ne-au dat firea la trudă de întărire",* interpretare explicabilă prin textul parţial de la Negruzzi, reluat tot parţial de Pumnul ÎD *Lepturariu),* stabilirea unor corelaţii inedite şi indicarea unei alte căi de interpretare. Un material şi mai generos îl oferă istoricului literar V. Fabian (Bob), poet mai talentat decît Daniil cel trist şi mic, de la care ne-au rămas însă prea puţine texte. Şi pe el tot Eminescu l-a făcut celebru, împrumutîndu-i, şi tot în *Epigonii,* o jumătate de vers *(„S-a întors maşina lumii.. ").* Mai există şi alte versuri memorabile în Fabian (la al doilea nume, Bob, păstrat în virtutea inerţiei de istoricii literari, poetul însuşi a renunţat, cum ne atrage luare aminte Mircea Anghelescu pe urmele ultimului biograf, T. Tanco), extrem de înrudite ca sunet cu cele eminesciene. Poetul însuşi se prezenta pe sine într-o scrisoare drept o „ *cometă rătăcită printre stele* " şi care colindă o lume *„ieşită din rînduiele".* Dintre textele cunoscute, *Suplement la geografie* a fost analizat în mod stupid de Ovid Densuşianu (care, ce să zici altceva? probabil nu l-a citit) şi socotit de Călinescu şi de Piru o „elegie sepulctrală". Mircea Anghelescu, observînd un „anumit umor" al *Suplementului,* avea un nou prilej de a răsturna această interpretare. Nu ştiu de ce nu profită, preferind să citească şi el micul poem neterminat *„în lumina bolii de care acesta (poetul) suferea"* (p. 37). în realitate, poemul nu conţine o lamentaţie pe răspîndita temă a cimitirului, fiind glumeţ şi parodic, ca şi *Călătoria* lui Scavinschi. O vreme s-a crezut că avem de la Fabian patru texte. Ulterior, unul din ele s-a dovedit a-i aparţine lui G. Creţeanu. Mircea Anghelescu restabileşte numărul de patru, aflînd într-un caiet din 1836 *Versuri ispitii,* o poemă care a fost neîndoielnic scrisă de Fabian, pe cînd îl bîntuiau ispite sinucigaşe şi invoca flautul ca să-i cînte durerile *(„Flaute dulce, răsună durerile inimii mele... ").* Poema nu e rea deloc. Vor mai fi fiind şi altele? Modicitatea operei păstrate (scrise?) îl lipseşte pe înzestratul Fabian de un loc mai însemnat în istoria literaturii.

Trec peste articolul despre Codru Drăguşanu, care are meritul de a valorifica traducerile scriitorului şi mă opresc o clipă la acela despre D. Ralet. Mircea Anghelescu l-a editat pe Ralet, textul de faţă fiind prefaţa la ediţia de acum cîţiva ani. Este neîndoielnic o contribuţie remarcabilă la punerea în circulaţie a unui prozator talentat (cum este Fabian ca poet), ignorat de mulţi istorici literari, preţuit de puţini alţii (între care Paul Cornea, autor al unui succint, dar foarte exact portret). Mi se pare şi mie că moralistul clasic merită cu deosebire atenţie, într-o vreme în care proza noastră romantică se orienta mai puţin spre

interioritatea morală şi mai mult spre pitorescul exterior. Autoportretul în spiritul lui La Rochefoucauld *(Eu de mine)* pe care şi-l schiţează Ralet e nu numai probabil cel dintîi la noi, dar are un sens introspectiv rar în epocă. Prozele scurte din 1840-l844 mi se par, apoi, preferabile stilistic memorialului de călătorie. O menţiune merită şi monoloagele satirice intitulate în felul costumbriştilor şi al lui Merimee *Scene naţionale* şi satirele din *Plutarhul Moldovei.* E păcat că Ralet nu e cunoscut cum se cuvine. E un scriitor de prim ordin în generaţia paşoptistă.

Dacă alte texte precizează în chip util unele detalii istorice (protestul lui lancu Văcărescu la prezidarea de către consulul rus Minciaki a unei şedinţe a Divanului, urmat de arestarea poetului, fusese povestit, cu erori, de Ghica şi reluat de Călinescu şi de alţii fără rezervă: raporturilor dintre C.A Rosetti şi Eliade trebuie nuanţate pe baza ideii că nu ar fi existat între ei *„divergenţe de principiu fundamentale"* etc.) sau examinează problema foarte controversată a editării poeziei noastre romantice, trei au un caracter mai liber-eseistic. E vorba, întîi, despre un eseu consacrat trăsăturii ca „mit" şi ca „realitate" în epoca romantică. Mi-a amintit de eseurile atît de amuzante şi de instructive ale lui Şt. Cazimir, pe teme înrudite, (în paranteză fie zis, Saint Marc Girardin nu ne-a vizitat ţara *exact* în anul apariţiei la Paris a romanului lui Balzac *Pere Goriot,* ci cu doi ani mai tîrziu). Al doilea eseu este despre călătoria în Orient a romanticilor. Orient însemna şi Egipt (deci şi Africa), aşa că pe bună dreptate trebuie considerat Alecsandri a treia personalitate europeană care relatează un astfel de voiaj, după Delacroix şi Dumas. Pînă la 1848 românii călătoreau spre Occident (Dinicu, Codru Drăguşanu, Câmpineanu), iar după 1848 spre Orient. Inversare care are rostul ei. în fine, Mircea Anghelescu descoperă într-o scrisoare a lui Ion Bălăceanu către V. Alecsandri numele unei femei - Pena - care se ocupă pe la 1858 cu ce se ocupă şi eroina lui Mateiu Caragiale pe la 1877 şi locuia cam în acelaşi perimetru central bucureştean. Putea fi Curtezana ştiută lui Bălăceanu prototipul celei din romanul lui Mateiu. 19 ani treceau în secolul XIX altfel decît în secolul XX şi o femeie nu mai era tînără la 40 de ani. Identificarea e nostimă, dar probabil, fără altă semnificaţie. Mai utilă e în acelaşi articol *(Glose vechi la un roman ceva mai nou),* descoperirea în Eliade, *(Le Protectorat du Cezar)* a expresiei în titlul romanului lui Mateiu: *„Leş mots coquin, spadassin ou, mauvais sujet, scelerat n 'existent pas dans la langue roumaine* - scrie Eliade în broşura tipărită în 1850 la Paris - *et on remplace le premier par; roi de la vieille cour (craiu de curtea vecchie),*

Ie second par: ***un roi et denii,*** *un roi sans bornes) un craiu şi jumătate, un crai fără margini"* (p. 176). Ca să vezi! Mateinii au ce rumega o bună bucată de timp de aici înainte. Mai puţin interesante, mai ocazionale, sînt articolele despre scriitori'tîrzii ca Sadoveanu, Istrati etc.

Cum s-a putut observa, deşi nu traduc în practică ideea modernă despre istorie literară din introducere, textele lui Mircea Anghelescu sînt în cel mai înalt grad folositoare şi plăcute.

(România literară, nr.-45, 1988)